

Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ

MICHAL BOBEK

της 28ης Ιουλίου 2016¹

Υπόθεση C-256/15

Drago Nemec

κατά

Republika Slovenija

[αίτηση του Vrhovno sodišče Republike Slovenije (Ανώτατο Δικαστήριο της Δημοκρατίας της Σλοβενίας) για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Δίκαιο της Ένωσης — Εφαρμογή *ratione temporis* — Οδηγία 2000/35 — Καθυστερήσεις πληρωμών στις εμπορικές συναλλαγές — Έννοια της εμπορικής συναλλαγής — Έννοια της επιχειρήσεως — Εθνικός κανόνας περιορίζων το ανώτατο ποσό των τόκων υπερημερίας»

I – Εισαγωγή

1. Τον Ιούνιο του 1993, ο D. Nemec συνήψε σύμβαση με την ένωση εθελοντών πυροσβεστών της Murska Sobota για την εκμίσθωση ενός βυτιοφόρου οχήματος για τη μεταφορά νερού σε περιόδους ξηρασίας (στο εξής: σύμβαση μισθώσεως). Από το 1996, ο D. Nemec εμπλέκεται σε συνεχή δικαστική διαμάχη ενώπιον των σλοβενικών δικαστηρίων προκειμένου να του καταβληθούν η οφειλόμενη δυνάμει της συμβάσεως μισθώσεως αντιπαροχή, καθώς και οι τόκοι υπερημερίας. Το ποσό των τόκων αυξανόταν καθ' όλο το χρονικό διάστημα, εν τέλει όμως περιορίστηκε δυνάμει της επίμαχης εθνικής νομοθεσίας.

2. Εν προκειμένω, το κρίσιμο σημείο του νομικού ζητήματος που εκκρεμεί ενώπιον του Δικαστηρίου είναι αν εθνικός κανόνας που περιορίζει το ποσό των τόκων υπερημερίας στο ύψος του κεφαλαίου (ο λεγόμενος κανόνας *ne ultra alterum tantum*) αντιβαίνει προς την οδηγία 2000/35/EK για την καταπολέμηση των καθυστερήσεων πληρωμών στις εμπορικές συναλλαγές².

3. Επιπλέον, με το κατά τα ανωτέρω ερώτημα-κλειδί συνδέονται και δύο άλλα δευτερεύοντα ζητήματα. Πρώτον, πρέπει να εξακριβωθεί η *ratione temporis* δυνατότητα εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης στην παρούσα υπόθεση. Δεύτερον, για τους σκοπούς της παρούσας υποθέσεως, δύναται ο D. Nemec να χαρακτηριστεί ως «επιχείρηση» και η σύμβαση μισθώσεως ως «εμπορική συναλλαγή» κατά την έννοια της οδηγίας 2000/35;

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η αγγλική.

2 — Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Ιουνίου 2000 (ΕΕ 2000, L 200, σ. 35). Η εν λόγω οδηγία καταργήθηκε, από τις 16 Μαρτίου 2013, και αντικαταστάθηκε από την αναδιατυπωμένη οδηγία 2011/7/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Φεβρουαρίου 2011 (ΕΕ 2011, L 48, σ. 1).

II – Νομικό πλαίσιο

A – Το δίκαιο της Ένωσης

4. Κατά το άρθρο της 1, η οδηγία 2000/35 «[...] εφαρμόζεται σε όλες τις πληρωμές που έχουν χαρακτήρα αμοιβής στα πλαίσια εμπορικών συναλλαγών».
5. Στο άρθρο 2, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2000/35 η έννοια «εμπορική συναλλαγή» ορίζεται ως «κάθε συναλλαγή μεταξύ επιχειρήσεων ή μεταξύ επιχειρήσεων και δημόσιων αρχών, η οποία οδηγεί στην παράδοση αγαθών ή στην παροχή υπηρεσιών έναντι αμοιβής».
6. Στο άρθρο 2, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, της εν λόγω οδηγίας η έννοια «δημόσια αρχή» ορίζεται ως «κάθε αναθέτουσα αρχή ή φορέας, όπως ορίζεται από τις οδηγίες για τις δημόσιες συμβάσεις [...]».
7. Κατά το άρθρο 2, παράγραφος 1, τρίτο εδάφιο, της ίδιας οδηγίας, ως «επιχείρηση» νοείται «οιαδήποτε οργάνωση που ενεργεί στα πλαίσια της ανεξάρτητης οικονομικής ή επαγγελματικής της δραστηριότητας, ακόμη και αν αυτή ασκείται από ένα και μόνο πρόσωπο».
8. Το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 2000/35 ορίζει ότι «[τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι] ο δανειστής δικαιούται τόκο υπερημερίας στο βαθμό που: i) έχει εκπληρώσει τις συμβατικές και νομικές του υποχρεώσεις· και (ii) δεν έχει λάβει το οφειλόμενο ποσό εγκαίρως, εκτός εάν δεν ευθύνεται ο οφειλέτης για την καθυστέρηση».
9. Το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας 2000/35 ορίζει ότι, κατά τη μεταφορά της στο εσωτερικό δίκαιο, «[...] τα κράτη μέλη μπορούν να εξαιρούν: [...] β) τις συμβάσεις που έχουν συναφθεί πριν από τις 8 Αυγούστου 2002».

B – Το εθνικό δίκαιο

10. Από την 1η Ιανουαρίου 2002, οι συνέπειες της καθυστέρησης πληρωμών ρυθμίζονται από τον Obligacijski zakonik (κώδικας περί των ενοχικών σχέσεων, στο εξής: OZ). Στο άρθρο 376 του OZ προβλέπεται ο λεγόμενος κανόνας *ne ultra alterum tantum*. Ο κανόνας αυτός, ο οποίος δεν ίσχυε υπό την προγενέστερη νομοθεσία, περιορίζει το ανώτατο ποσό των τόκων υπερημερίας στο ύψος του κεφαλαίου.
11. Κατά τον χρόνο συνάψεως της συμβάσεως μισθώσεως, οι όροι ασκήσεως οικονομικής δραστηριότητας από φυσικά πρόσωπα διέπονταν από τον Obrtni zakon (νόμο περί βιοτεχνίας, στο εξής: Obr Z/88). Το φυσικό πρόσωπο μπορούσε να ασκεί ανεξάρτητη οικονομική δραστηριότητα μόνον κατόπιν άδειας στην οποία αναγραφόταν η δραστηριότητα για την οποία χορηγούνταν η άδεια αυτή.
12. Ο Obr Z/88 τροποποιήθηκε από μεταγενέστερη νομοθεσία κατά την οποία η δυνατότητα ασκήσεως ανεξάρτητης επιχειρηματικής δραστηριότητας προϋπέθετε γνωστοποίηση της σχετικής δραστηριότητας στον αρμόδιο φορέα και εγγραφή στο μητρώο επιχειρηματιών.

III – Τα πραγματικά περιστατικά, η κύρια δίκη και τα προδικαστικά ερωτήματα

13. Τον Ιούνιο του 1993, ο Drago Nemec (αναιρεσείων), ως εκμισθωτής, και η Gasilsko društvo Murska Sobota (ένωση εθελοντών πυροσβεστών της Murska Sobota) (στο εξής: ένωση εθελοντών πυροσβεστών), ως μισθώτρια, συνήψαν σύμβαση μισθώσεως ενός βυτιοφόρου οχήματος για τη μεταφορά νερού. Κατά τον χρόνο συνάψεως της συμβάσεως μισθώσεως, ο αναιρεσείων κατείχε άδεια ασκήσεως επιχειρηματικής δραστηριότητας σύμφωνα με το σλοβενικό δίκαιο, και συγκεκριμένα άδεια «για την εκτέλεση εργασιών торνεүσεως μηχανικών μερών και συγκολλήσεως».

14. Η ένωση εθελοντών πυροσβεστών δεν κατέβαλε την οφειλόμενη δυνάμει της συμβάσεως μισθώσεως αντιπαροχή. Το 1996, ο αναιρεσείων άσκησε αγωγή με αίτημα την καταβολή του ποσού των 17 669,51 ευρώ. Κατόπιν μακρόχρονης δικαστικής διαμάχης, το Višje sodišče Maribor (εφετείο του Maribor) με απόφαση της 17ης Φεβρουαρίου 2010 έκρινε ότι η ένωση εθελοντών πυροσβεστών όφειλε στον αναιρεσείοντα το ποσό των 15 061,44 ευρώ, πλέον νομίμων τόκων υπερημερίας, για το διάστημα από τις 25 Μαρτίου 1996 έως τις 31 Δεκεμβρίου 2001. Ωστόσο, το εν λόγω δικαστήριο απέρριψε το αίτημα του αναιρεσείοντος για την επιδίκαση νομίμων τόκων υπερημερίας για το διάστημα από την 1η Ιανουαρίου 2002 έως την αποπληρωμή του οφειλόμενου ποσού (η οποία επήλθε αργότερα στις 18 Μαΐου 2010). Ο λόγος για τον οποίο απορρίφθηκε το δεύτερο αυτό αίτημα του αναιρεσείοντος ήταν ότι την 1η Ιανουαρίου 2002 τέθηκε σε ισχύ ο ΟΖ ο οποίος θέσπισε τον κανόνα *ne ultra alterum tantum*. Έτσι, από τις 31 Δεκεμβρίου 2001 το ποσό των ληξιπρόθεσμων τόκων υπερημερίας είχε ήδη ανέλθει στο ύψος του ποσού του κεφαλαίου και, ως εκ τούτου, οι τόκοι δεν μπορούσαν πλέον να συνεχίσουν να τρέχουν.

15. Αντιδρώντας στην απόφαση του Višje sodišče Maribor (εφετείο, Maribor), ο αναιρεσείων άσκησε αγωγή σε βάρος της Δημοκρατίας της Σλοβενίας (αναιρεσίβλητη) με αίτημα την καταβολή αποζημιώσεως συνολικού ύψους 84 614,02 ευρώ, πλέον νομίμων τόκων υπερημερίας, καθώς και την καταδίκη της στα δικαστικά έξοδα. Ο αναιρεσείων υποστήριξε ότι ο κανόνας *ne ultra alterum tantum* δεν είναι συμβατός με την οδηγία 2000/35 και ότι πρέπει να αποζημιωθεί για τη ζημία που υπέστη συνεπεία της κατά τους ισχυρισμούς του εσφαλμένης μεταφοράς της εν λόγω οδηγίας στο σλοβενικό δίκαιο.

16. Με απόφαση της 18ης Μαΐου 2011, το πρωτοβάθμιο δικαστήριο απέρριψε την αγωγή. Η έφεση που ο αναιρεσείων άσκησε κατά της εν λόγω αποφάσεως απορρίφθηκε από το δευτεροβάθμιο δικαστήριο με απόφαση της 24ης Ιανουαρίου 2012. Οι αποφάσεις των δικαστηρίων αμφοτέρων των βαθμών δικαιοδοσίας στηρίζονταν στο σκεπτικό ότι η σύμβαση μισθώσεως δεν ενέπιπτε στο πεδίο της καταχωρισθείσας επιχειρηματικής δραστηριότητας του αναιρεσείοντος. Ως εκ τούτου, αυτός δεν ενήργησε ως «επιχείρηση» κατά την έννοια της οδηγίας 2000/35 η οποία, επομένως, δεν είχε εφαρμογή στην περίπτωση του.

17. Εν προκειμένω, ο αναιρεσείων αμφισβητεί την κρίση του Višje sodišče Maribor (εφετείο, Maribor) ενώπιον του Vrhovno sodišče Republike Slovenije (Ανώτατο Δικαστήριο της Δημοκρατίας της Σλοβενίας). Κατά την άποψή του, η σύμβαση μισθώσεως δεν είχε ως αντικείμενο μόνον την εκμίσθωση του βυτιοφόρου οχήματος. Υποστηρίζει ότι η σύμβαση μισθώσεως ήταν «μια σύνθετη συναλλαγή», η οποία συνίστατο στη διασφάλιση της προμήθειας πόσιμου νερού στους κατοίκους της περιοχής σε περιόδους ξηρασίας. Επιπλέον, προβάλλει ότι εξέδωσε τιμολόγιο, πράγμα που αποδεικνύει ότι ενήργησε ως «επιχείρηση» κατά την έννοια της οδηγίας 2000/35.

18. Η αναιρεσίβλητη υποστηρίζει ότι η οδηγία 2000/35 δεν έχει εφαρμογή στην παρούσα υπόθεση λόγω του ότι, κατά τη μεταφορά της στο σλοβενικό δίκαιο, εξαιρέθηκαν από την εφαρμογή της οι συμβάσεις που είχαν συναφθεί πριν από την προσχώρηση της Σλοβενίας στην Ένωση. Επιπλέον, η αναιρεσίβλητη διατείνεται ότι η σύμβαση μισθώσεως δεν αποτελεί «εμπορική συναλλαγή» κατά την έννοια της οδηγίας 2000/35. Ο αναιρεσείων συνήψε τη σύμβαση μισθώσεως δρώντας εκτός του πεδίου της εμπορικής του δραστηριότητας και, ως εκ τούτου, δεν ενήργησε ως «επιχείρηση» για τους σκοπούς της εν λόγω οδηγίας.

19. Υπό τις περιστάσεις αυτές, το *Vrhovno sodišče Republike Slovenije* (Ανώτατο Δικαστήριο της Δημοκρατίας της Σλοβενίας) ανέστειλε τη διαδικασία και έθεσε στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«(1) Πρέπει το άρθρο 2, [παράγραφος] 1, τρίτο εδάφιο, της οδηγίας 2000/35 να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι, σε σύστημα όπου τα φυσικά πρόσωπα λαμβάνουν για την άσκηση οικονομικής δραστηριότητας άδεια η οποία αναφέρει τις δραστηριότητες για τις οποίες χορηγείται η εν λόγω άδεια, δεν πρόκειται για επιχείρηση και επομένως ούτε για εμπορική συναλλαγή κατά την έννοια της εν λόγω διατάξεως, αν η συναλλαγή σχετικά με την οποία σημειώθηκε καθυστέρηση πληρωμής σχετίζεται με δραστηριότητα την οποία δεν αφορά η άδεια;

Σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως στο πιο πάνω ερώτημα:

(2) Πρέπει το άρθρο 2, [παράγραφος] 1, τρίτο εδάφιο, της οδηγίας 2000/35 να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι φυσικό πρόσωπο θεωρείται επιχείρηση, και συναλλαγή σχετικά με την οποία σημειώθηκε καθυστέρηση πληρωμής συνιστά εμπορική συναλλαγή κατά την έννοια της διατάξεως αυτής, όταν πρόκειται για συναλλαγή η οποία δεν εμπίπτει στην καταχωρισμένη δραστηριότητα του προσώπου αυτού, αλλά απορρέει από δραστηριότητα η οποία ως εκ της φύσεώς της μπορεί να είναι οικονομική δραστηριότητα, και για την οποία εκδόθηκε στη συνέχεια τιμολόγιο;

και

(3) Αντιβαίνει προς τις διατάξεις της οδηγίας 2000/35 ο κανόνας ότι οι τόκοι υπερημερίας παύουν να τρέχουν αν το ποσό των ληξιπρόθεσμων και μη καταβληθέντων τόκων ανέλθει στο ποσό του κεφαλαίου (κανόνας *ne ultra alterum tantum*);»

20. Γραπτές παρατηρήσεις υπέβαλαν η Σλοβενική και η Λεττονική Κυβέρνηση καθώς και η Επιτροπή. Η Σλοβενική Κυβέρνηση και η Επιτροπή υπέβαλαν προφορικές παρατηρήσεις κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση που έλαβε χώρα στις 4 Μαΐου 2016.

IV – Εκτίμηση

21. Δεδομένου ότι τα πραγματικά περιστατικά της παρούσας υποθέσεως έλαβαν χώρα πριν από την προσχώρηση της Σλοβενίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, θα εξετάσω πρώτα το ζήτημα αν το δίκαιο της Ένωσης, γενικώς, και η οδηγία 2000/35, ειδικώς, έχουν εφαρμογή *ratione temporis* στην παρούσα υπόθεση (Α).

22. Όσον αφορά την επί της ουσίας αξιολόγηση των τεθέντων ερωτημάτων, έχω την άποψη ότι αυτός καθ' εαυτόν ο κανόνας *ne ultra alterum tantum* δεν αντιβαίνει προς την οδηγία 2000/35. Συνεπώς, θεωρώ πιο σκόπιμο να εξετάσω πρώτα το τρίτο προδικαστικό ερώτημα (Β). Εφόσον το Δικαστήριο συμφωνήσει με την εκτίμησή μου σχετικά με το ερώτημα αυτό, στην ουσία δεν θα είναι αναγκαίο να απαντήσει στα δύο πρώτα ερωτήματα του εθνικού δικαστηρίου. Ωστόσο, χάριν πληρότητας, και προκειμένου να βοηθήσω πλήρως το Δικαστήριο, θα εξετάσω επίσης το αν η σχέση που απορρέει από τη σύμβαση μισθώσεως εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2000/35 (Γ).

A – Η διαχρονική εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης

23. Η αξιολόγηση όσον αφορά τη διαχρονική εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης αποτελείται από δύο στάδια. Το πρώτο στάδιο αφορά τη γενική δυνατότητα εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης *ratione temporis*, δυνατότητα η οποία προβλέπεται από το πρωτογενές δίκαιο. Η απάντηση στο ερώτημα αυτό είναι καθοριστικής σημασίας επίσης όσον αφορά τη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου. Το δεύτερο

στάδιο εστιάζει στη *συγκεκριμένη* νομική πράξη που έχει εν προκειμένω εφαρμογή: άπαξ επιβεβαιωθεί ότι το δίκαιο της Ένωσης δύναται γενικώς να εφαρμοστεί στη συγκεκριμένη υπόθεση, το επόμενο ερώτημα είναι αν η συγκεκριμένη διάταξη του παραγώγου δικαίου διαφοροποιεί τρόπον τινά τον γενικό κανόνα.

24. Η προσέγγιση αυτή είναι πρωταρχικής σημασίας, δεδομένου ότι κάθε διάταξη του παραγώγου δικαίου (περιλαμβανομένης της οδηγίας 2000/35) μπορεί να εξεταστεί μόνον εφόσον έχει προηγουμένως διαπιστωθεί ότι το δίκαιο της Ένωσης δύναται γενικώς να εφαρμοστεί στα πραγματικά περιστατικά της συγκεκριμένης υποθέσεως. Θα πρέπει να υπάρχει μια γενική εκτίμηση, η οποία ενδέχεται να διαφοροποιείται υπό το πρίσμα όσων ενδεχομένως προβλέπει η κρίσιμη διάταξη του παραγώγου δικαίου.

1. Επί της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου

25. Η Σλοβενία προσχώρησε στην Ένωση την 1η Μαΐου 2004. Κατά τα άρθρα 2 και 54 της Πράξεως Προσχώρησης (στο εξής: Πράξη Προσχώρησης)³, το δίκαιο της Ένωσης έχει άμεση δεσμευτική ισχύ στη Σλοβενία από την ημερομηνία της προσχωρήσεως, εκτός αν προβλέπεται άλλη προθεσμία στην Πράξη Προσχώρησης ή στα παραρτήματά της. Επομένως, είναι σαφές ότι ο γενικός θεμελιώδης κανόνας συνίσταται στην άμεση δεσμευτική ισχύ ή στο *άμεσο αποτέλεσμα* του δικαίου της Ένωσης, εκτός αν προβλέπεται διαφορετικά στην Πράξη Προσχώρησης.

26. Εν προκειμένω, η σύμβαση μισθώσεως συνήφθη το 1993. Εκτελέστηκε εν μέρει⁴ στα μέσα της δεκαετίας του 1990. Το 1996 ο D. Nemec άσκησε αγωγή κατά της ενώσεως εθελοντών πυροσβεστών λόγω της εκ μέρους της μη εκπληρώσεως της συμβατικής της υποχρέωσης καταβολής του μισθώματος. Όλα τα γεγονότα αυτά έλαβαν χώρα πριν από την 1η Μαΐου 2004. Έτσι, τίθεται το ερώτημα: μπορεί το δίκαιο της Ένωσης να εφαρμοστεί *ratione temporis* στην επίμαχη νομική κατάσταση;

27. Βεβαίως, δεν είναι πανεύκολο να παρακολουθήσει κανείς τη νομολογία του Δικαστηρίου όσον αφορά τη διαχρονική εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης στα προσχωρήσαντα κράτη.

28. Στην απόφαση τμήματος μείζονος συνθέσεως στην υπόθεση Υnos⁵ το Δικαστήριο έκρινε ότι ήταν αναρμόδιο να απαντήσει στο προδικαστικό ερώτημα λόγω του ότι τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως ήσαν προγενέστερα της ημερομηνίας προσχωρήσεως της Ουγγαρίας στην Ένωση. Η εφαρμογή της αποφάσεως Υnos, καθώς και της μεταγενέστερης νομολογιακής τάσεως στην παρούσα υπόθεση οδηγεί στο συμπέρασμα ότι το δίκαιο της Ένωσης δεν έχει εφαρμογή *ratione temporis*.

29. Ωστόσο, πέραν της τρόπων τινά κατηγορηματικής προσεγγίσεως που υιοθέτησε το Δικαστήριο στην απόφαση Υnos, υπάρχει σημαντικός αριθμός αποφάσεων είτε προγενέστερων είτε μεταγενέστερων της εν λόγω αποφάσεως που υιοθετούν μια πιο μετριοπαθή προσέγγιση όσον αφορά τη διαχρονική εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης. Στις εν λόγω αποφάσεις θα μπορούσε να γίνει διάκριση μεταξύ των προγενέστερων της προσχωρήσεως πραγματικών περιστατικών και των μεταγενέστερων αυτής εννόμων αποτελεσμάτων που εξακολουθούν να επέρχονται. Θα πρότεινα η απόφαση στην υπόθεση Υnos να εξεταστεί εντός του ευρύτερου αυτού νομολογιακού πλαισίου. Αν το Δικαστήριο υιοθετήσει την προσέγγιση αυτή, τότε ενδεχομένως θα μπορέσει να υπάρξει *ratione temporis* εφαρμογή στην παρούσα υπόθεση.

3 — ΕΕ 2003, L 236.

4 — Όταν λέγω εκτελέστηκε εν μέρει, αναφέρομαι στο γεγονός ότι ο αναιρεσείων φαίνεται να είχε εκπληρώσει τη δική του συμβατική υποχρέωση παραδίδοντας το βυτιοφόρο όχημα στην ένωση εθελοντών πυροσβεστών, ενώ η ένωση από την πλευρά της δεν είχε εκπληρώσει τη δική της συμβατική υποχρέωση καταβάλλοντας το μίσθωμα για το όχημα.

5 — Απόφαση της 10ης Ιανουαρίου 2006, Υnos (C-302/04, EU:C:2006:9).

α) Η απόφαση Υnos

30. Η απόφαση Υnos αφορούσε την εφαρμογή της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές⁶, σε μια σύμβαση μεσιτείας. Η ένδικη διαφορά αφορούσε την εκτέλεση της εν λόγω συμβάσεως και την καταχρηστικότητα του συμβατικού όρου που προέβλεπε την παροχή προμήθειας σε μεσίτη. Μη εξετάζοντας τα σχετικά με την εκτέλεση της συμβάσεως ζητήματα, το Δικαστήριο έκρινε ότι *τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως της κύριας δίκης ήσαν προγενέστερα της προσχώρησης της Ουγγαρίας στην Ένωση και, ως εκ τούτου, δεν ήταν αρμόδιο να ερμηνεύσει τη συγκεκριμένη οδηγία*⁷.

31. Αν το κριτήριο που εφαρμόστηκε στην υπόθεση Υnos εφαρμοζόταν εν προκειμένω ως έχει, θα έπρεπε να θεωρηθεί ότι τα ερωτήματα που τέθηκαν από το εθνικό δικαστήριο εκφεύγουν της *ratione temporis* αρμοδιότητας του Δικαστηρίου, σύμφωνα με αυτό που προέβλεπε η Σλοβενική Κυβέρνηση κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση. Όπως στην υπόθεση Υnos, η σύναψη της συμβάσεως μισθώσεως είναι προγενέστερη της ημερομηνίας προσχώρησης της Σλοβενίας στην Ένωση. Το γεγονός ότι η εθνική ένδικη διαδικασία με αντικείμενο τη μη εκτέλεση της συμβάσεως συνεχίζει να εκκρεμεί και μετά την προσχώρηση της Σλοβενίας δεν θα ασκούσε επιρροή, δεδομένου ότι επίσης στην υπόθεση Υnos η εθνική ένδικη διαδικασία όσον αφορά την εκτέλεση της συμβάσεως συνέχιζε να εκκρεμεί και μετά την προσχώρηση της Ουγγαρίας⁸.

32. Πάντως, θα πρότεινα στο Δικαστήριο να εξετάσει την απόφαση Υnos υπό ευρύτερο πρίσμα και να λάβει υπόψη το σώμα της νομολογίας που προηγήθηκε και εκείνης που ακολούθησε την εν λόγω απόφαση, όπως επίσης και το συγκεκριμένο πραγματικό και νομικό πλαίσιο αυτής καθ' εαυτήν της υποθέσεως Υnos. Αντί να εστιάσει στη δυαδική διάκριση μεταξύ των πραγματικών περιστατικών που έλαβαν χώρα πριν και μετά την προσχώρηση, η μετριοπαθέστερη αυτή νομολογιακή τάση εξετάζει αν μια προγενέστερη της προσχώρησης έννομη σχέση συνεχίζει να παράγει έννομα αποτελέσματα και μετά την ημερομηνία προσχώρησης.

β) Η απόφαση Υnos εντός του ευρύτερου νομολογιακού της πλαισίου

33. Στην προγενέστερη της αποφάσεως Υnos νομολογία του, το Δικαστήριο υπήρξε περισσότερο δεκτικό να απαντά σε αιτήσεις προδικαστικών αποφάσεων στις περιπτώσεις που τα κρίσιμα πραγματικά περιστατικά ήσαν προγενέστερα της προσχώρησης.

34. Παράδειγμα, είναι τα προδικαστικά ερωτήματα που τέθηκαν στο πλαίσιο των υποθέσεων *Data Delecta*⁹ και *Saldanha*¹⁰, τα οποία αφορούσαν τη συμβατότητα διατάξεως εθνικού δικαίου η οποία όριζε ότι οι αλλοδαποί ενάγοντες οφείλουν να καταβάλουν εγγύηση για τα δικαστικά έξοδα. Σε αμφότερες τις ανωτέρω υποθέσεις η απόφαση του δικαστηρίου που επέβαλε εγγυοδοσία για τα δικαστικά έξοδα είχε εκδοθεί πριν από την προσχώρηση της Σουηδίας και της Αυστρίας, αντιστοίχως, στην Ένωση. Ωστόσο, *μετά* την προσχώρηση εκκρεμούσαν οι εφέσεις που είχαν ασκηθεί κατά των εν λόγω αποφάσεων. Στην υπόθεση *Data Delecta* το Δικαστήριο προέβη άμεσα στην έκδοση αποφάσεως επί της ουσίας υπονοώντας κατά τον τρόπο αυτό ότι το δίκαιο της Ένωσης είχε εφαρμογή *ratione*

6 — Οδηγία του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές (ΕΕ 1993, L 95, σ. 29).

7 — Απόφαση της 10ης Ιανουαρίου 2006, Υnos (C-302/04, EU:C:2006:9, σκέψεις 36 έως 38).

8 — Βλ., επίσης, διατάξεις της 5ης Νοεμβρίου 2014, VG Vodoopskrba d.o.o. za vodoopskrbu i odvodnju κατά Đuro Vladika (C-254/14, EU:C:2014:2354, σκέψεις 10 έως 11), της 3ης Απριλίου 2014, Pohotovost s.r.o. κατά Ján Soroka (C-153/13, EU:C:2014:1854, σκέψεις 23 έως 25), της 8ης Νοεμβρίου 2012, SKP k.s. κατά Kveta Polhošová (C-433/11, EU:C:2012:702, σκέψεις 35 έως 37), της 6ης Μαρτίου 2007, Ceramika Paradyż sp. z oo κατά Dyrektor Izby Skarbowej w Łodzi (C-168/06, EU:C:2007:139, σκέψεις 20 έως 25), και της 9ης Φεβρουαρίου 2006, Lakép kft, Pár-Bau kft και Rottelma kft κατά Komáron-Esztergom Megyei Közigazgatási Hivatal (C-261/05, EU:C:2006:98, σκέψεις 17 έως 20).

9 — Απόφαση της 26ης Σεπτεμβρίου 1996, *Data Delecta Sktiebolag* και *Ronny Forsberg* κατά *MSL Dynamics Ltd.* (C-43/95, EU:C:1996:357).

10 — Απόφαση της 2ας Οκτωβρίου 1997, *Stephen Austin Saldanha* και *MTS Securities Corporation* κατά *Hiross Holding AG* (C-122/96, EU:C:1997:458).

temporis. Στην υπόθεση Saldhana το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 6 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρο 18 ΣΛΕΕ) είναι άμεσα δεσμευτικό από την ημερομηνία της προσχωρήσεως και ότι αντιτίθεται στην επίμαχη εθνική ρύθμιση. Το Δικαστήριο έκρινε ότι το δίκαιο της Ένωσης έχει εφαρμογή *ratione temporis* «στα μελλοντικά αποτελέσματα των καταστάσεων που δημιουργήθηκαν πριν από την προσχώρηση [...]»¹¹.

35. Αυτό που δείχνουν οι δύο αυτές υποθέσεις¹² είναι ότι, μολονότι η ένδικη διαφορά δημιουργήθηκε πριν από τις αντίστοιχες προσχωρήσεις των οικείων κρατών μελών στην Ένωση, το Δικαστήριο θεώρησε σκόπιμο να υπαγάγει τα διαρκούντα έννομα αποτελέσματα των προγενέστερων της προσχωρήσεως καταστάσεων στο δίκαιο της Ένωσης και, κατά συνέπεια, στην αρμοδιότητά του. Η συνέπεια αυτή τελούσε βεβαίως σε συνάρτηση με το γεγονός ότι στις εν λόγω υποθέσεις οι ένδικες διαδικασίες συνέχιζαν να εκκρεμούν μετά την προσχώρηση¹³.

36. Η μεταγενέστερη της αποφάσεως Υπος νομολογία είναι περισσότερο περίπλοκη. Πάντως, στην πραγματικότητα, η προσέγγιση του Δικαστηρίου υπήρξε και πάλι πιο μετριοπαθής, δίνοντας έμφαση στο αν η υπό κρίση νομική κατάσταση εξακολουθούσε να παράγει έννομα αποτελέσματα κατά τον χρόνο της προσχωρήσεως.

37. Στην υπόθεση Telefónica O2 το Δικαστήριο αποφάνθηκε υπέρ της αρμοδιότητάς του μολονότι τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως εκείνης ήσαν προγενέστερα της ημερομηνίας προσχωρήσεως της Τσεχικής Δημοκρατίας στην Ένωση. Αυτό οφειλόταν στο γεγονός ότι η προσβαλλόμενη απόφαση είχε εκδοθεί εκ νέου από τη ρυθμιστική αρχή και παρήγε τα έννομα αποτελέσματά της μετά την προσχώρηση της Τσεχικής Δημοκρατίας στην Ένωση¹⁴.

38. Ομοίως, στην υπόθεση CIBA το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η ένδικη διαφορά της κύριας δίκης αφορούσε τα φορολογικά έτη 2003 και 2004, ενώ η Ουγγαρία προσχώρησε στην Ένωση μόλις την 1η Μαΐου 2004. Παρά ταύτα, το Δικαστήριο έκρινε ότι, «καθόσον τα πραγματικά περιστατικά στην υπόθεση της κύριας δίκης είναι εν μέρει μεταγενέστερα της εν λόγω ημερομηνίας, το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να απαντήσει στο υποβληθέν ερώτημα»¹⁵.

39. Η υπόθεση Kuso αφορούσε μία αυστριακή εργαζόμενη η οποία συνήψε τη σύμβαση εργασίας της το 1980. Εν συνεχεία αμφισβήτησε την ημερομηνία της υποχρεωτικής της συνταξιοδοτήσεως, λόγω συμπληρώσεως της συντάξιμης ηλικίας 60 ετών, υποστηρίζοντας ότι το γεγονός αυτό συνιστούσε διάκριση λόγω φύλου κατά την οδηγία 76/207/ΕΟΚ¹⁶. Το Δικαστήριο έκρινε ότι ήταν αρμόδιο να

11 — Απόφαση της 2ας Οκτωβρίου 1997, Stephen Austin Saldanha και MTS Securities Corporation κατά Hiross Holding AG (C-122/96, EU:C:1997:458, σκέψη 14). Βλ., επίσης, απόφαση της 13ης Σεπτεμβρίου 2001, Schieving-Nijstad vof κ.λπ. κατά Robert Groeneveld (C-89/99, EU:C:2001:438, σκέψεις 49 έως 50). Βλ., επίσης, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Γ. Κοσμά στην υπόθεση Andersson και Wåkerås-Andersson (C-321/97, EU:C:1999:9, συγκεκριμένα σημεία 61 επ.) όπου εξετάζει τη διαχρονική εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης σε συνάρτηση με το αν η υπό κρίση κατάσταση είχε παγιωθεί πριν από την προσχώρηση.

12 — Βλ., επίσης, τις ακόλουθες αποφάσεις που δεν αναλύονται εκτενώς στις παρούσες προτάσεις: αποφάσεις της 30ής Νοεμβρίου 2000, Österreichischer Gewerkschaftsbund, Gewerkschaft öffentlicher Dienst κατά Republik Österreich (C-195/98, EU:C:2000:655, σκέψη 55) της 7ης Φεβρουαρίου 2002, Liselotte Kauer κατά Pensionsversicherungsanstalt der Angestellten (C-28/00, EU:C:2002:82, σκέψεις 42 έως 59), και της 18ης Απριλίου 2002, Johann Franz Duchon κατά Pensionsversicherungsanstalt der Angestellten (C-290/00, EU:C:2002:234, σκέψεις 44 έως 46). Βλ., επίσης, απόφαση της 29ης Ιανουαρίου 2002, Land Nordrhein-Westfalen κατά Beata Pokrzepowicz-Meyer (C-162/00, EU:C:2002:57, σκέψεις 50 έως 57 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

13 — Περαιτέρω, βλ. Kaleda, «Immediate Effect of Community Law in the New Member States: Is there a Place for a Consistent Doctrine?» (2004) 10 ELJ 102, ή Póltorak, «Ratione Temporis Application of the Preliminary Rulings Procedure» 2008, τόμ. 45 (CMLRev) σ. 1357.

14 — Απόφαση της 14ης Ιουνίου 2007, Telefónica O2 Czech Republic a.s. κατά Czech On Line a.s. (C-64/06, EU:C:2007:348). Βλ., επίσης, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Ruiz-Jarabo Colomer στην υπόθεση αυτή (σημείο 32), καθώς και απόφαση της 22ας Δεκεμβρίου 2010, Bezpečnostní softwarová asociace – Svaz softwarové ochrany κατά Ministerstvo kultury (C-393/09, EU:C:2010:816, σκέψεις 22 έως 27).

15 — Απόφαση της 15ης Απριλίου 2010, CIBA Speciality Chemicals Central και Eastern Europe Szolgáltat, Tanácsadó és Kereskedelmi kft v Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal (APEH) Hatósági Főosztály (C-96/08, EU:C:2010:185, σκέψεις 13 έως 15). Βλ., επίσης, απόφαση της 24ης Νοεμβρίου 2011, Circul Globus București (Circ & Variete Globus București) κατά Uniunea Compozitorilor și Muzicologilor din România – Asociația pentru Drepturi de Autor (UCMR – ADA) (C-283/10, EU:C:2011:772, σκέψη 29).

16 — Οδηγία του Συμβουλίου, της 9ης Φεβρουαρίου 1976, περί της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως ανδρών και γυναικών, όσον αφορά την πρόσβαση στην απασχόληση, την επαγγελματική εκπαίδευση και προώθηση και τις συνθήκες εργασίας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/002, σ. 70).

αποφανθεί επί της ουσίας της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως διαπιστώνοντας ότι «[το πεδίο εφαρμογής] της αρχής της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης δεν μπορεί να επεκταθεί τόσο ώστε να παρακωλύει γενικά την εφαρμογή των νέων ρυθμίσεων επί των μελλοντικών αποτελεσμάτων καταστάσεων που έχουν δημιουργηθεί υπό την προγενέστερη ρύθμιση»¹⁷.

40. Συνεπώς, αν η απόφαση Υπος εξετασθεί εντός του ευρύτερου νομολογιακού της πλαισίου, η γενική προσέγγιση όσον αφορά τη δυνατότητα εφαρμογής *ratione temporis* του δικαίου της Ένωσης φαίνεται να εστιάζει στα διαρκούντα έννομα αποτελέσματα. Οι έννομες σχέσεις που συνεχίζουν να παράγουν αποτελέσματα κατά τον χρόνο της προσχωρήσεως ενός κράτους μέλους θα πρέπει να προσαρμοστούν στο νέο νομικό πλαίσιο. Βεβαίως, η προσαρμογή αυτή θα πρέπει να επιφέρει αποτελέσματα μόνον για το μέλλον: το άμεσο αποτέλεσμα του δικαίου της Ένωσης συνίσταται στο ότι οι διαρκείς έννομες σχέσεις τα αποτελέσματα των οποίων εξακολουθούν να επέρχονται κατά τον χρόνο της προσχωρήσεως, μπορούν να τροποποιηθούν *μελλοντικά*. Αντιθέτως, απαγορεύεται η *αναδρομική* τροποποίηση, υπό την έννοια της επαναξιολογήσεως των συνεπειών πραγματικών περιστατικών ή γεγονότων που έλαβαν χώρα κατά το παρελθόν.

41. Αν ληφθεί υπόψη το παράδειγμα συμβάσεως που συνήφθη πριν από την προσχώρηση του οικείου κράτους μέλους στην Ένωση, το βασικό ερώτημα είναι αν η σύμβαση αυτή και η εξ αυτής έννομη σχέση συνεχίζουν να παράγουν έννομα αποτελέσματα και μετά την προσχώρηση. Αν αυτό ισχύει (όπως για παράδειγμα συμβαίνει στην περίπτωση των συμβάσεων αορίστου χρόνου και/ή των διαδοχικών συμβάσεων) τότε το δίκαιο της Ένωσης έχει εφαρμογή όσον αφορά τη σύμβαση κατά την ημερομηνία της προσχωρήσεως, ακόμη και αν όλα τα (κρίσιμα) πραγματικά περιστατικά ήσαν προγενέστερα της ημερομηνίας αυτής. Η επί της ουσίας λειτουργία της έννομης σχέσεως για το μέλλον θα διαμορφωθεί από το δίκαιο της Ένωσης.

42. Επιπλέον, είναι γενικώς αποδεκτό ότι, όσον αφορά τους δικονομικούς κανόνες, ο γενικός κανόνας είναι ότι έχουν άμεση εφαρμογή από την έναρξη της ισχύος τους, ακόμη και επί εκκρεμών υποθέσεων και ενδίκων διαφορών, εκτός αν προβλέπεται διαφορετικά στον συγκεκριμένο κανόνα¹⁸.

43. Σε κάθε περίπτωση, οι βασικές αρχές της προστασίας των κεκτημένων δικαιωμάτων και της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, καθώς και η απαγόρευση της αναδρομικότητας, θα λειτουργήσουν αντισταθμιστικά στο άμεσο αποτέλεσμα του δικαίου της Ένωσης σε κάθε επιμέρους περίπτωση.

44. Υπό το πρίσμα αυτό, δεν προκαλεί έκπληξη το συμπέρασμα στο οποίο κατέληξε το Δικαστήριο στην απόφαση Υπος: η απόφαση Υπος αφορούσε την καταχρηστικότητα συμβατικού όρου που αποτέλεσε αντικείμενο διαπραγματεύσεως και εν τέλει συμφωνίας πριν από την προσχώρηση της Ουγγαρίας στην Ένωση. Το ερώτημα που τέθηκε στο Δικαστήριο, αν είχε απαντηθεί, θα οδηγούσε σε μια εν τοις πράγμασι αναδρομική επαναξιολόγηση συμβατικού όρου που συμφωνήθηκε πολύ πριν από την προσχώρηση.

γ) Επί της εφαρμογής της ευρύτερης προσεγγίσεως στην παρούσα υπόθεση

45. Θεωρώ ότι κατά την ημερομηνία της προσχωρήσεως της Σλοβενίας η σύμβαση μισθώσεως εξακολουθούσε να παράγει έννομα αποτελέσματά από δύο απόψεις.

17 — Απόφαση της 12ης Σεπτεμβρίου 2013, Niederösterreichische Landes-Landwirtschaftskammer κατά Anneliese Kuso (C-614/11, EU:C:2013:544, σκέψη 30). Βλ., επίσης, απόφαση της 3ης Σεπτεμβρίου 2014, X (C-318/13, EU:C:2014:2133, σκέψεις 21 έως 24).

18 — Βλ., για παράδειγμα, απόφαση της 14ης Φεβρουαρίου 2012, Toshiba Corporation κ.λπ. κατά Úřad pro ochranu hospodářské soutěže (C-17/10, EU:C:2012:72, σκέψη 47). Βλ., επίσης, απόφαση της 12ης Νοεμβρίου 1981, Amministrazione delle finanze dello Stato κατά Srl Meridionale Industria Salumi κ.λπ./ Ditta Italo Orlandi & Figlio και Ditta Vincenzo Divella κατά Amministrazione delle finanze dello Stato (συνεκδικασθείσες υποθέσεις 212/80 έως 217/80, EU:C:1980:270, σκέψη 9).

46. Πρώτον, η σύμβαση μισθώσεως συνήφθη τον Ιούνιο του 1993. Από τη διάταξη περί παραπομπής συνάγεται ότι ο αναιρεσείων εκπλήρωσε τις υποχρεώσεις του πριν από την προσχώρηση της Σλοβενίας στην Ένωση, αλλά η ένωση εθελοντών πυροσβεστών εκπλήρωσε τις δικές της υποχρεώσεις καταβάλλοντας το μίσθωμα μόλις τον Μάιο του 2010, δηλαδή μετά την προσχώρηση της Σλοβενίας. Συνεπώς, κατά την προσχώρηση της Σλοβενίας η σύμβαση μισθώσεως εξακολουθούσε να παράγει ορισμένα έννομα αποτελέσματα, δεδομένου ότι τα εξ αυτής δικαιώματα και υποχρεώσεις των συμβαλλομένων μερών δεν είχαν ακόμη εκπληρωθεί.

47. Δεύτερον, και ίσως σημαντικότερον, σε αντίθεση με την υπόθεση Υνος, αντικείμενο της παρούσας υποθέσεως δεν αποτελεί η επαναξιολόγηση συμβατικών ρητρών που συμφωνήθηκαν κατά το παρελθόν. Εν προκειμένω, δεν εξετάζονται το περιεχόμενο της συμβάσεως και η ισχύς των συμβατικών όρων. Αντικείμενο της παρούσας υποθέσεως είναι η εκτέλεση της συμβάσεως και, ειδικότερα, οι ληξιπρόθεσμοι τόκοι που οφείλονται λόγω της μη εμπρόθεσμης εκτελέσεως της συμβάσεως αυτής (δηλαδή, της καταβολής της αντιπαροχής). Η κατάσταση αυτή προέκυψε πριν από την προσχώρηση της Σλοβενίας στην Ένωση και εξακολουθεί να εκκρεμεί μετά την προσχώρηση.

48. Συνεπώς, το γεγονός ότι η μεταγενέστερη νομοθεσία όσον αφορά τους τόκους υπερημερίας θα εφαρμοστεί *ex nunc* επί των εκκρεμών υποθέσεων από το χρονικό σημείο της προσχωρήσεως του οικείου κράτους μέλους στην Ένωση συνάδει με το άμεσο αποτέλεσμα του δικαίου της Ένωσης στα προσχωρήσαντα κράτη.

2. Η δυνατότητα εφαρμογής της οδηγίας 2000/35 στη σύμβαση μισθώσεως

49. Μετά την απόδειξη ότι το Δικαστήριο είναι εν γένει αρμόδιο, το επόμενο ζήτημα που θα πρέπει να εξεταστεί στην παρούσα υπόθεση είναι αν η οδηγία 2000/35 μπορεί ειδικότερα να εφαρμοστεί στη σύμβαση μισθώσεως, υπό το πρίσμα των ειδικών διατάξεων της όσον αφορά τη διαχρονική της εφαρμογή.

50. Κατά το άρθρο 6, παράγραφος 3, στοιχείο β', της οδηγίας 2000/35, η οδηγία αυτή κατ' αρχήν έχει εφαρμογή στις συμβάσεις που είχαν συναφθεί πριν από τη λήξη της προθεσμίας μεταφοράς της στο εσωτερικό δίκαιο, εκτός αν το οικείο κράτος μέλος έχει εξαιρέσει από την εφαρμογή της τις συμβάσεις αυτές. Με άλλα λόγια, ελλείψει σαφούς ρυθμίσεως εκ μέρους του οικείου κράτους μέλους, η εφαρμογή της οδηγίας εκτείνεται στις ήδη συναφθείσες συμβάσεις.

51. Τα σχετικά με την προσχώρηση έγγραφα, όπως ο εκπρόσωπος της Σλοβενίας αναγνώρισε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, δεν περιλαμβάνουν καμία τέτοιου είδους εξαίρεση από τη δυνατότητα εφαρμογής της οδηγίας 2000/35¹⁹. Συνεπώς, δυνάμει των άρθρων 2 και 54 της Πράξεως Προσχωρήσεως, όσον αφορά τη Σλοβενία, η λήξη της προθεσμίας μεταφοράς της οδηγίας 2000/35 στο εσωτερικό δίκαιο ήταν η 1η Μαΐου 2004 και δεν εφαρμόστηκε καμία παρέκκλιση όσον αφορά την εν λόγω οδηγία.

52. Η σημασία του κανόνα που περιέχεται στο άρθρο 6, παράγραφος 3, στοιχείο β' της οδηγίας, έγκειται και στην επισήμανση της διαφοροποιήσεως που υπάρχει σε σχέση με το παράγωγο δίκαιο που εφαρμόστηκε στην υπόθεση Υνος. Η επίμαχη στην υπόθεση Υνος οδηγία 93/13 ορίζει στο άρθρο της 10, παράγραφος 1, ότι μόνον *ex nunc* έχει εφαρμογή στις συμβάσεις που συνάπτονται μετά τη λήξη της προθεσμίας μεταφοράς της στο εσωτερικό δίκαιο (που για ένα νέο κράτος μέλος συμπίπτει

19 — Έτσι, η περί του αντιθέτου δήλωση της αναιρεσίβλητης κατά την κύρια δίκη φαίνεται αβάσιμη (βλ. σημείο 18 των παρουσών προτάσεων).

με την ημερομηνία της προσχωρήσεώς του (δηλαδή την 1η Μαΐου 2004). Πρόκειται, στην ουσία, για κανόνα αντίθετο προς εκείνον του άρθρου 6, παράγραφος 3, στοιχείο β', της οδηγίας 2000/35, δεδομένου ότι η δεύτερη έχει εφαρμογή στις συμβάσεις που είχαν συναφθεί πριν από τη λήξη της προθεσμίας μεταφοράς της στο εσωτερικό δίκαιο²⁰.

53. Συνεπώς, από τη συνδυασμένη ερμηνεία του άρθρου 6, παράγραφος 1, και του άρθρου 6, παράγραφος 3, στοιχείο β', της οδηγίας 2000/35, καθώς και της Πράξεως Προσχωρήσεως, συνάγεται ότι με την προσχώρηση της Σλοβενίας στην Ένωση η οδηγία 2000/35 έχει άμεση εφαρμογή στις ήδη υφιστάμενες συμβάσεις που είχαν συναφθεί πριν από την ημερομηνία της προσχωρήσεως, περιλαμβανομένης της επίμαχης στην παρούσα υπόθεση συμβάσεως μισθώσεως. Επομένως, συνάγεται ότι από την 1η Μαΐου 2004 η οδηγία 2000/35 έχει εφαρμογή *ratione temporis* στην παρούσα υπόθεση.

54. Εν κατακλείδι, έχω την άποψη ότι το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να απαντήσει στα ερωτήματα που τέθηκαν από το εθνικό δικαστήριο.

B – Επί του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος

55. Με το τρίτο του ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ερωτά, στην ουσία, αν ο κανόνας *ne ultra alterum tantum* είναι συμβατός με την οδηγία 2000/35. Συντασσόμενος με την άποψη που η Σλοβενική και η Λεττονική Κυβέρνηση διατύπωσαν με τις γραπτές παρατηρήσεις τους, καθώς και με τη θέση που η Σλοβενική Κυβέρνηση και η Επιτροπή ανέπτυξαν κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, θεωρώ ότι ο εν λόγω κανόνας είναι συμβατός με την οδηγία 2000/35.

56. Όπως κατά το παρελθόν επισήμανε το Δικαστήριο²¹ και όπως ρητώς συνομολόγησε η Επιτροπή κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση στην παρούσα υπόθεση, η οδηγία 2000/35 αποτελεί ένα κατώτατο όριο εναρμονίσεως.

57. Συνεπώς, η οδηγία καλύπτει συγκεκριμένα μόνον και άρα περιορισμένα στοιχεία όσον αφορά τις καθυστερήσεις πληρωμών στις εμπορικές συναλλαγές, και κυρίως περιλαμβάνει ρυθμίσεις για (i) τους τόκους υπερημερίας, (ii) την παρακράτηση της κυριότητας και (iii) τις διαδικασίες εισπράξεως για μη αμφισβητούμενες απαιτήσεις.

58. Όσον αφορά τις ρυθμίσεις σχετικά με τους τόκους υπερημερίας, το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο δ', της οδηγίας 2000/35 αποτελεί μια αρκετά λεπτομερή διάταξη που καθορίζει το κατώτατο ύψος των τόκων αυτών καθώς και τον τρόπο με τον οποίο αυτοί θα πρέπει να υπολογίζονται. Πάντως, η οδηγία 2000/35 δεν περιέχει καμία ρύθμιση που να απαγορεύει ενδεχομένως την επιβολή ανωτάτου ορίου στο συνολικό ποσό των τόκων υπερημερίας.

59. Συνεπώς, κατά την άποψή μου, η απόφαση για τον καθορισμό ή μη ενός τέτοιου ανωτάτου ορίου ανήκει στη δικαιοδοσία των επιμέρους κρατών μελών, υπό την προϋπόθεση ότι αυτά τηρούν τις δύο προϋποθέσεις της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας²².

20 — Η διαφοροποίηση αυτή όσον αφορά τους κανόνες που διέπουν τη διαχρονική εφαρμογή συγκεκριμένων πράξεων του παραγώγου δικαίου επιβεβαιώνει τη σημασία να υπάρχει σαφής διάκριση μεταξύ της γενικής προσεγγίσεως που διέπει τη διαχρονική εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης και των ειδικών κανόνων που ενδέχεται να περιέχονται σε συγκεκριμένη πράξη του παραγώγου δικαίου, όπως ανέλυσα ανωτέρω στα σημεία 23 και 24 των προτάσεών μου.

21 — Απόφαση της 11ης Σεπτεμβρίου 2008, Caffaro (C-265/07, EU:C:2008:496, σκέψεις 14 έως 16). Βλ., επίσης, αποφάσεις της 26ης Οκτωβρίου 2006, Επιτροπή κατά Ιταλίας (C-302/05, EU:C:2006:683, σκέψη 23), και της 3ης Απριλίου 2008, 01051 Telecom (C-306/06, EU:C:2008:187, σκέψη 21), καθώς και προτάσεις της γενικής εισαγγελέως E. Sharpston στην υπόθεση IOS Finance EFC SA κατά Servicio Murciano de Salud (C-555/14, EU:C:2016:341, σημείο 36).

22 — Βλ., κατ' αναλογία, απόφαση της 19ης Ιουλίου 2012, Littlewoods Retail Ltd κ.λπ. (C-591/10, EU:C:2012:478, σκέψη 31 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία). Βλ., επίσης, διάταξη της 17ης Ιουλίου 2014, Delphi Hungary Autóalkatrész Gyártó (C-654/13, EU:C:2014:2127, σκέψη 35), και απόφαση της 18ης Απριλίου 2013, Irimie (C-565/11, EU:C:2013:250, σκέψη 23).

60. Η αρχή της *ισοδυναμίας* απαγορεύει, στην ουσία, τη διάκριση μεταξύ των αξιώσεων που στηρίζονται σε διατάξεις του εθνικού δικαίου και των αντίστοιχων αξιώσεων που στηρίζονται στο δίκαιο της Ένωσης. Με άλλα λόγια, η αντιμετώπιση των δικαιωμάτων που αντλούνται από το δίκαιο της Ένωσης δεν θα πρέπει να είναι λιγότερο ευνοϊκή σε σχέση με εκείνη των αντίστοιχων δικαιωμάτων που πηγάζουν από το εθνικό δίκαιο.

61. Με βάση τα πραγματικά περιστατικά της παρούσας υποθέσεως δεν δημιουργούνται προβλήματα όσον αφορά την εναρμόνιση του κανόνα *ne ultra alterum tantum* προς την ανωτέρω αρχή. Συναφώς, κανείς από τους υποβαλόντες παρατηρήσεις προέβαλε αντιρρήσεις.

62. Η περί της *αποτελεσματικότητας* προϋπόθεση απαγορεύει στα κράτη μέλη να καθιστούν πρακτικώς αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που παρέχονται από το δίκαιο της Ένωσης.

63. Θα μπορούσε βεβαίως να υποστηριχθεί ότι ο εν γένει σκοπός της αποτελεσματικής αντιμετώπισης των καθυστερήσεων πληρωμών στις εμπορικές συναλλαγές θα επιτυγχάνονταν καλύτερα αν δεν ετίθετο ανώτατο όριο στο συνολικό ποσό των τόκων υπερημερίας. Είναι σαφές ότι, όταν επέλθει το ανώτατο όριο, ο οφειλέτης δεν έχει επαρκές κίνητρο να πληρώσει. Το ποσό των τόκων απλώς σταματά να αυξάνεται.

64. Πάντως, η υιοθέτηση μιας τέτοιας λογικής θα έθετε ενδεχομένως υπό αμφισβήτηση κάθε κανόνα του εθνικού δικαίου ή θα καθιστούσε αναγκαία τη θέσπιση νέων κανόνων. Για παράδειγμα, άραγε δεν θα ενισχυόταν το *effet utile* [πρακτική αποτελεσματικότητα] μιας οδηγίας που αποσκοπεί στην αντιμετώπιση των καθυστερήσεων πληρωμών αν επαναφερόταν σε ισχύ το μέτρο της προσωποκρατήσεως των οφειλετών²³ και ο οφειλέτης προσωποκρατούνταν άμεσα συνεπεία της καθυστέρησης που επιδεικνύει ως προς την αποπληρωμή; Το μέτρο αυτό θα ήταν αρκετά αποτελεσματικό στο να αναγκάσει το πρόσωπο αυτό και/ή τους οικείους του να προβούν σε άμεση εξόφληση.

65. Τα ακραία παραδείγματα βοηθούν να κατανοήσουμε καλύτερα την ανάγκη να τεθούν εύλογα όρια στην υποτιθέμενη απεριόριστη ισχύ της περί της αποτελεσματικότητας προϋποθέσεως. Κατά την άποψή μου, η περί της αποτελεσματικότητας προϋπόθεση θα πρέπει να περιορίζεται σε δύο περιπτώσεις: όταν υπάρχει αδυναμία ή πράγματι υπερβολική δυσχέρεια. Κατά την άποψή μου, κανένα από τα όρια αυτά δεν θίγονται από τον κανόνα *ne ultra alterum tantum*. Δύο ζητήματα είναι ιδιαίτερης σημασίας όσον αφορά τη τελευταία παρατήρηση.

23 — Εφόσον πρόκειται για χαρακτηριστικό *argumentum ad absurdum*, δεν χρειάζεται να εξεταστούν οι πιθανές επιπτώσεις όσον αφορά τα ανθρώπινα δικαιώματα από τη επαναφορά σε ισχύ του μέτρου της προσωποκρατήσεως άπορων οφειλετών κατά το πρότυπο της *Marshall*, ιδίως δε λαμβανομένης υπόψη της ισχύος του άρθρου 1 του τέταρτου πρόσθετου πρωτοκόλλου της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών. Αντιστοίχως στον τομέα της λογοτεχνίας, βλ. Charles Dickens, *Little Dorrit* (Penguin Classics, 2004).

66. Πρώτον, στο πλαίσιο του εθνικού ρυθμιστικού πεδίου που εκφεύγει της ελάχιστης εναρμονίσεως που συνεπάγεται η οδηγία 2000/35, ο κανόνας *ne ultra alterum tantum* εκφράζει μια συγκεκριμένη νομοθετική επιλογή όσον αφορά τον επιμερισμό του κόστους των καθυστερήσεων πληρωμών μεταξύ των δανειστών και των οφειλετών. Ο εν λόγω κανόνας αντανakλά μια κοινωνικού περιεχομένου οπτική περί της κατανομής των βαρών όσον αφορά την είσπραξη των απαιτήσεων. Μία τέτοια επιλογή δεν φαίνεται να είναι αυτή καθ' εαυτή αυθαίρετη ή καινοφανής. Πράγματι, κάποιες μορφές περιορισμού των τόκων στο ύψος του κεφαλαίου συναντούμε ήδη στο ρωμαϊκό δίκαιο²⁴.

67. Επιπροσθέτως, ο κανόνας *ne ultra alterum tantum* μπορεί να θεωρηθεί ότι συνεπάγεται μια κάποιας μορφής ισορροπία μεταξύ της διασφάλισης της ταχείας αποπληρωμής των χρεών και άλλων συμφερόντων ή αξιών. Οι καθυστερήσεις πληρωμών συνήθως οφείλονται κατά βάση στην αδυναμία ή την απροθυμία του οφειλέτη να πληρώσει. Ωστόσο, η αδράνεια εκ μέρους του δανειστή μπορεί να αυξήσει υπέρμετρα το ύψος του γεγεννημένου χρέους. Κατά συνέπεια, ένας κανόνας του τύπου *ne ultra alterum tantum* παρακινεί τον δανειστή να ασκήσει άμεσα τα δικαιώματά του. Για την ακρίβεια, αντίστοιχος κανόνας περιέχεται υπό διαφορετική διατύπωση και σε άλλες εθνικές έννομες τάξεις. Για παράδειγμα, ο αυστριακός και ο τσεχικός Αστικός Κώδικας περιορίζουν τη δυνατότητα του δανειστή να εισπράξει τόκους υπερημερίας επιπλέον του κεφαλαίου όσον αφορά το χρονικό διάστημα που προηγήθηκε της ένδικης διαδικασίας, εφόσον αυτός δεν επεδίωξε εγκαίρως την είσπραξη της απαιτήσεως²⁵.

68. Δεύτερον, όπως υποστήριξε η Σλοβενική Κυβέρνηση, ένας εθνικός κανόνας του τύπου *ne ultra alterum tantum* δεν θα πρέπει να αξιολογείται μεμονωμένα, αλλά στο πλαίσιο άλλων σχετικών ρυθμίσεων του εθνικού δικαίου εντός του οποίου αυτός λειτουργεί.

69. Μεταξύ των ρυθμίσεων αυτών είναι η δυνατότητα του δανειστή να αξιώσει έναντι του οφειλέτη την καταβολή αποζημιώσεως για τη ζημία που αυτός πράγματι υπέστη (εφόσον η ζημία αυτή υπερβαίνει το ποσό των οφειλόμενων τόκων υπερημερίας). Πράγματι, ενώ η αξίωση καταβολής τόκων υπερημερίας θεωρείται γενικώς ότι «αποτελεί ένα κατάλληλο μέσο για την αποκατάσταση της ζημίας που τυπικά υπέστη ο δανειστής, χωρίς να απαιτείται αυτή να αποδειχθεί κατά τρόπο συγκεκριμένο»²⁶, αυτό δεν συνεπάγεται κατ' ανάγκην ότι ο δανειστής δεν μπορεί να αξιώσει την αποκατάσταση της ζημίας που υπέστη στο μέτρο που αυτή υπερβαίνει το ποσό των ληξιπρόθεσμων τόκων υπερημερίας. Το αν υφίσταται τέτοια δυνατότητα εξαρτάται από το ισχύον εθνικό δίκαιο και απόκειται στην κρίση του εθνικού δικαστηρίου. Πάντως, όπως η Σλοβενική Κυβέρνηση διευκρίνισε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, κατά το σλοβενικό δίκαιο υπάρχει πράγματι η δυνατότητα ο δανειστής να αξιώσει πλήρη και πραγματική αποζημίωση για τη ζημία που υπέστη.

24 — Ο ιουστινιάνειος κώδικας CJ.1.2.17.3 προέβλεπε ότι «Αν παραλειφθούν οι προαναφερθείσες ενέργειες, ο δανειστής και αγοραστής χάνει την κυριότητα, την αξίωση και το καταβληθέν τίμημα· αυτός που προέβη σε ανταλλαγή χάνει το αγαθό που έδωσε καθώς και αυτό που έλαβε· ο αποκτών ακίνητο με εμφύτευση εφ' όρου ζωής ή δυνάμει δωρεάς ή κατά παραχώρηση, αποδίδει το ακίνητο και επιπλέον ποσό ίσο με εκείνο που έλαβε» [*«reddidit quod accepit et alterum tantum eius, quanti est quod datum fuerit»*]. Η απόδοση της διατάξεως αυτής στα αγγλικά είναι διαθέσιμη στο Blume, *The Annotated Justinian Code*, εκδόσεις Kearsley (δεύτερη έκδοση), καθώς και στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.uwo.edu/lawlib/blume-justinian/ajc-edition-/books/book1/index.html>. Παλαιότερη αντίστοιχη διάταξη περιέχεται στον Ulpianus, *Ulp. D. 12, 6, 26, 1*. «*Supra duplum autem usurae et usurarum usurae nec in stipulatum deduci, nec exigi possunt, et solutae repetuntur*» in Zimmerman, *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition* (Oxford University Press, 1996), σ. 169. Όσον αφορά την ανάλυση του κανόνα αυτού και τη διατήρηση της ισχύος του κατά τον μεσαίωνα, βλ., για παράδειγμα, Jörs, *Römisches Recht: Römisches Privatrecht. Abriss des Römisches Zivilprozessrechts* (Springer-Verlag, 2013) σ. 183, ή Honsell, *Römisches Recht* (Springer-Verlag, 2010) σ. 95.

25 — Βλ. άρθρο 1335 του ABGB «*Hat der Gläubiger die Zinsen ohne gerichtliche Einmahnung bis auf den Betrag der Hauptschuld steigen lassen, so erlischt das Recht, vom Kapital weitere Zinsen zu fordern. Vom Tag der Streitanhängigkeit an können jedoch neuerdings Zinsen verlangt werden*». Βλ., επίσης, άρθρο 1805, παράγραφος 2, του τσεχικού Αστικού Κώδικα (*Občanský zákoník*, Act No. 89/2012 Sb.) το οποίο ορίζει ότι ο δανειστής που παραλείπει να ασκήσει εγκαίρως τα δικαιώματά του δεν δικαιούται τόκων υπερημερίας επιπλέον του κεφαλαίου όσον αφορά το χρονικό διάστημα που προηγήθηκε της ένδικης διαδικασίας.

26 — Zimmermann, «*Interest for Delay in Payment for Money*» in Gullifer, Vogenauer (eds) *English and European Perspectives on Contract and Commercial law: Essays in Honour of Hugh Beale*, (Hart Publishing, Oxford and Portland, 2014) σ. 329.

70. Επιπροσθέτως, στην περίπτωση που η ζημία που υπέστη ο δανειστής οφείλεται σε δυσλειτουργίες του δικαιοδοτικού συστήματος, όπως αδικαιολόγητες καθυστερήσεις και μακροχρόνιες ένδικες διαδικασίες, η άσκηση αγωγής αποζημιώσεως κατά του Δημοσίου θα συνιστούσε ενδεχομένως ένα άλλο πιθανό μέσο αποκαταστάσεως της ζημίας αυτής²⁷.

71. Για τους λόγους αυτούς, προτείνω στο Δικαστήριο να δώσει στο τρίτο προδικαστικό ερώτημα του αιτούντος δικαστηρίου την απάντηση ότι η οδηγία 2000/35 δεν αντιτίθεται σε κανόνα του εθνικού δικαίου ο οποίος περιορίζει το ανώτατο ποσό των οφειλόμενων τόκων υπερημερίας στο ύψος του κεφαλαίου.

Γ – Επί του πρώτου και του δεύτερου προδικαστικού ερωτήματος

72. Όπως προανέφερα, αν το Δικαστήριο δώσει αρνητική απάντηση στο τρίτο ερώτημα του εθνικού δικαστηρίου, τότε δεν θα είναι αναγκαίο να απαντηθούν το πρώτο και το δεύτερο ερώτημα. Δεδομένου ότι η οδηγία 2000/35 δεν αντιτίθεται στον κανόνα *ne ultra alterum tantum*, η αξίωση του αναιρεσείοντος δεν δύναται να γίνει δεκτή ακόμη και αν αποδειχθεί ότι η έννομη σχέση που απορρέει από τη σύμβαση μισθώσεως εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της συγκεκριμένης οδηγίας. Ωστόσο, αν το Δικαστήριο αποφανθεί ότι η οδηγία 2000/35 αντιτίθεται στον επίμαχο κανόνα, τα δύο πρώτα προδικαστικά ερωτήματα είναι σημαντικά.

73. Στο τμήμα αυτό των προτάσεών μου θα αναλύσω μαζί το πρώτο και το δεύτερο ερώτημα. Αμφότερα τα ερωτήματα σκοπό έχουν να εξακριβωθεί αν ο αναιρεσείων, κατά τη σύναψη της συμβάσεως μισθώσεως, ενήργησε ως «επιχείρηση» κατά την έννοια της οδηγίας 2000/35, δεδομένου ότι το αντικείμενο της εν λόγω συμβάσεως εκφεύγει του πεδίου της επαγγελματικής άδειας που αυτός κατέχει. Στο πλαίσιο αυτό, το αιτούν δικαστήριο ζητεί συγκεκριμένα από το Δικαστήριο κατά την απάντησή του στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα να λάβει υπόψη το γεγονός ότι η επίμαχη συναλλαγή ήταν οικονομικής φύσεως καθώς και ότι ο αναιρεσείων εξέδωσε τιμολόγιο για αυτήν.

74. Κατά το άρθρο 1 της οδηγίας 2000/35, «[η] παρούσα οδηγία εφαρμόζεται σε όλες τις πληρωμές που έχουν χαρακτήρα αμοιβής στα πλαίσια εμπορικών συναλλαγών». Κατά συνέπεια, για να απαντηθεί το ερώτημα αν η συναλλαγή που εμπεριέχεται στη σύμβαση μισθώσεως εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2000/35, απαιτείται να διευκρινιστεί η έννοια της «εμπορικής συναλλαγής» η οποία με τη σειρά της εμπεριέχει την έννοια της «επιχειρήσεως».

75. Αμφότερες οι έννοιες αυτές θα διερευνηθούν (τμήμα α και β' αντιστοίχως) πριν εξεταστεί αν η κατοχή επαγγελματικής άδειας για την άσκηση συγκεκριμένων δραστηριοτήτων ασκεί επιρροή για τον ορισμό της επιχειρήσεως (τμήμα γ'). Καταλήγοντας, θα διατυπώσω ορισμένες παρατηρήσεις όσον αφορά τη νομική φύση του άλλου συμβαλλόμενου μέρους στη σύμβαση μισθώσεως, και συγκεκριμένα της ενώσεως εθελοντών πυροσβεστών (τμήμα δ').

α) Η έννοια της «εμπορικής συναλλαγής»

76. Κατά το άρθρο 2, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2000/35, ως «εμπορική συναλλαγή» νοείται κάθε συναλλαγή «μεταξύ επιχειρήσεων ή μεταξύ επιχειρήσεων και δημόσιων αρχών, η οποία οδηγεί στην παράδοση αγαθών ή στην παροχή υπηρεσιών έναντι αμοιβής».

27 — Υπό το πρίσμα του ευρύτερου αυτού πλαισίου των πρόσθετων διαθέσιμων ενδίκων βοηθημάτων καθώς και της λειτουργίας του δικαιοδοτικού συστήματος ως έχει, φαίνεται ότι ο περιορισμός του ποσού των τόκων μπορεί ενδεχομένως να έχει και άλλον σκοπό: πέραν του να προστατεύει τον οφειλέτη έναντι της αδράνειας του δανειστή, προστατεύει και τον οφειλέτη έναντι της «δικαιοδοτικής αδράνειας» του κράτους μέλους όσον αφορά τα διαρθρωτικά προβλήματα που εντοπίζονται στο δικαιοδοτικό σύστημα και συνεπάγονται μακροχρόνιες ένδικες διαδικασίες. Το συναφές ερώτημα αν είναι θεμιτό να επιρριφθεί εμμέσως στον δανειστή ένα μέρος των «επιβαρύνσεων» αυτών είναι ενδιαφέρον, αλλά εκφεύγει του πεδίου της παρούσας αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως.

77. Ο ορισμός αυτός φαίνεται να αποτελείται από τα ακόλουθα στοιχεία: i) τα συναλλασσόμενα μέρη θα πρέπει να είναι επιχειρήσεις ή μία επιχείρηση και μία δημόσια αρχή, ii) θα πρέπει να υπάρχει παράδοση αγαθών ή παροχή υπηρεσιών, και iii) θα πρέπει να υπάρχει αμοιβή για τα αγαθά ή τις υπηρεσίες αυτές.

78. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η σύμβαση μισθώσεως πληροί τις προϋποθέσεις υπό τα σημεία ii και iii. Υπήρξε παροχή υπηρεσίας: η εκμίσθωση του βυτιοφόρου οχήματος. Για την παροχή της εν λόγω υπηρεσίας συμφωνήθηκε και τελικώς καταβλήθηκε αμοιβή. Συνεπώς, το ερώτημα που μένει να απαντηθεί είναι αν πληρούται και η υπό το σημείο i προϋπόθεση. Ο αναιρεσιών σαφώς δεν αποτελεί δημόσια αρχή. Μπορεί ενδεχομένως να χαρακτηριστεί ως «επιχείρηση»;

β) Η έννοια της «επιχειρήσεως»

79. Η έννοια της επιχειρήσεως ορίζεται στο άρθρο 2, παράγραφος 1, τρίτο εδάφιο, της οδηγίας 2000/35 ως «οιαδήποτε οργάνωση που ενεργεί στα πλαίσια της ανεξάρτητης οικονομικής ή επαγγελματικής της δραστηριότητας, ακόμη και αν αυτή ασκείται από ένα και μόνο πρόσωπο»²⁸.

80. Για να υπάρξει «επιχείρηση» κατά την έννοια της οδηγίας 2000/35, i) η οικεία οντότητα θα πρέπει να χαρακτηρίζεται ως οργάνωση και ii), η δραστηριότητα θα πρέπει να είναι ανεξάρτητη οικονομική ή επαγγελματική ως προς τη φύση της.

81. Σημειώνω ότι το άρθρο 2, παράγραφος 1, τρίτο εδάφιο, της οδηγίας 2000/35 ρητώς αναφέρεται σε «οιαδήποτε οργάνωση», περιλαμβανομένης εκείνης που αποτελείται από ένα και μόνο πρόσωπο, ενεργούσα στα πλαίσια της ανεξάρτητης οικονομικής ή επαγγελματικής της δραστηριότητας.

82. Συνεπώς, το γράμμα της εν λόγω διατάξεως δείχνει ότι η έννοια της «οργάνωσης» θα πρέπει να ερμηνεύεται ως παραπέμπουσα όχι σε συγκεκριμένη νομική μορφή, αλλά στην άσκηση μιας διαρθρωμένης και συνεχούς δραστηριότητας. Υπό την έννοια αυτή, η οικεία οντότητα θα πρέπει να είναι οργανωμένη κατά τρόπο ώστε να ασκεί επιχειρηματική δραστηριότητα σε διαρκή και μακροχρόνια βάση.

83. Όπως το Δικαστήριο επισήμανε με αφορμή άλλη υπόθεση, η διάρθρωση μιας τέτοιας οργάνωσης ενδέχεται να είναι εντελώς στοιχειώδης λόγω του ότι, σε ορισμένους τομείς, «η δραστηριότητα [ενδέχεται] να στηρίζεται ουσιαστικά στο εργατικό δυναμικό»²⁹.

84. Το γεγονός ότι ο αναιρεσιών εξέδωσε τιμολόγιο για την υπηρεσία που παρέσχε στο πλαίσιο της συμβάσεως μισθώσεως συνιστά, κατά την άποψή μου, σημαντικό στοιχείο που δείχνει ότι αυτός ενήργησε στο πλαίσιο οργανωμένης οικονομικής δραστηριότητας.

85. Όσον αφορά τη φύση της συναλλαγής που έλαβε χώρα δυνάμει της συμβάσεως μισθώσεως, ήταν αμιγώς οικονομική λόγω του ότι το βυτιοφόρο όχημα παρασχέθηκε από τον αναιρεσιώντα στην ένωση εθελοντών πυροσβεστών έναντι αμοιβής. Τα χρήματα άλλαξαν, ή τουλάχιστον έπρεπε να αλλάξουν, χέρια.

86. Συνεπώς, εκ πρώτης όψεως, φαίνεται να πληρούται ο ορισμός της «εμπορικής συναλλαγής» που περιέχεται στο άρθρο 2, παράγραφος 1, τρίτο εδάφιο, της οδηγίας 2000/35.

28 — Θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι ορισμοί της «εμπορικής συναλλαγής» και της «επιχειρήσεως» παρέμειναν ίδιοι στην αναδιατυπωμένη οδηγία 2011/7, καθώς σε αυτήν απλώς διευκρινίζεται περαιτέρω η διάκριση μεταξύ της «επιχειρήσεως» και της «δημόσιας αρχής».

29 — Βλ., κατ' αναλογία, απόφαση της 10ης Δεκεμβρίου 1998, Hernández Vidal κ.λπ. (C-127/96, C-229/96 και C-74/97, EU:C:1998:594, σκέψη 27). βλ., επίσης, απόφαση της 6ης Σεπτεμβρίου 2011, Scattolon (C-108/10, EU:C:2011:542, σκέψη 49 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

γ) Η συνάφεια της επαγγελματικής άδειας

87. Ωστόσο, το αιτούν δικαστήριο απασχολεί το γεγονός ότι το αντικείμενο της συμβάσεως μισθώσεως δεν εμπίπτει στο πεδίο που καλύπτεται από την επαγγελματική άδεια του αναιρεσείοντος. Από το γεγονός αυτό η Σλοβενική Κυβέρνηση και η Επιτροπή συνάγουν ότι ο αναιρεσείων δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως «επιχείρηση» κατά την οδηγία 2000/35. Στην ουσία, υποστηρίζουν ότι το συγκεκριμένο πεδίο της επαγγελματικής άδειας που χορηγήθηκε θα πρέπει να προσδιορίζει τον ορισμό της «επιχειρήσεως» για τους σκοπούς της οδηγίας 2000/35.

88. Διαφωνώ με την άποψη αυτή για δύο βασικούς λόγους.

89. Πρώτον, ο προαναφερθείς ορισμός της «επιχειρήσεως» ουδόλως παραπέμπει στη νομοθεσία των κρατών μελών. Ως εκ τούτου, πρόκειται για αυτοτελή έννοια του δικαίου της Ένωσης. Η έννοια αυτή πρέπει να προσδιορίζεται ανεξάρτητα από τα εθνικά συστήματα που διέπουν τη χορήγηση άδειας ή την εγγραφή σε επαγγελματικό μητρώο³⁰.

90. Δεύτερον, εν προκειμένω ο αυτοτελής ορισμός που παρέχεται από το δίκαιο της Ένωσης υπηρετεί έναν πρόσθετο και ιδιαίτερα σημαντικό σκοπό: τη δυνατότητα προβλέψεως των εμπορικών συναλλαγών που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της εν λόγω οδηγίας. Αν το περιεχόμενο της έννοιας «επιχείρηση» κατά την οδηγία συνδεόταν με το πεδίο που καλύπτει η άδεια που χορηγείται κατά το εθνικό δίκαιο για την άσκηση συγκεκριμένων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, το γεγονός αυτό θα υποχρέωνε στην ουσία τα συμβαλλόμενα μέρη να ελέγχουν κάθε φορά αν ο αντισυμβαλλόμενός τους υπογράφει πράγματι τη σύμβαση εντός του πεδίου της κατά το εθνικό δίκαιο δραστηριότητάς του. Ο επακόλουθος νομικός κατακερματισμός είναι από μόνος του απευκταίος. Επιπλέον, θα ήταν εξαιρετικά περίπλοκο να εφαρμοστεί σε επίπεδο επιχειρηματικής πρακτικής, ειδικά όσον αφορά τον τομέα των διασυνοριακών συναλλαγών.

91. Για τους λόγους αυτούς έχω την άποψη ότι το πεδίο της επαγγελματικής άδειας δεν είναι καθοριστικής σημασίας για τον ορισμό της «επιχειρήσεως» σύμφωνα με την οδηγία 2000/35. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι δεν ασκεί καμία απολύτως επιρροή η ισχύς ενός εθνικού συστήματος για τη χορήγηση άδειας ή την εγγραφή σε επαγγελματικό μητρώο. Πάντως, βάσει ενός τέτοιου συστήματος δύναται μόνον να συναχθεί ένα τεκμήριο ως προς το ότι το συμβαλλόμενο μέρος ενήργησε στο πλαίσιο της οικονομικής ή επαγγελματικής του δραστηριότητας.

92. Με άλλα λόγια, αν η σύμβαση μισθώσεως ενέπιπτε στο πεδίο της επαγγελματικής άδειας του αναιρεσείοντος, θα τεκμαιρόταν ότι αυτός ενήργησε στο πλαίσιο της ανεξάρτητης οικονομικής του δραστηριότητας. Αντιθέτως όμως, το γεγονός ότι το αντικείμενο της συμβάσεως μισθώσεως δεν εμπίπτει στο πεδίο της άδειας που κατέχει ο αναιρεσείων, δεν αποκλείει τον χαρακτηρισμό του ως επιχειρήσεως, υπό την προϋπόθεση ότι πληρούνται οι προαναφερθείσες αυτοτελείς προϋποθέσεις του άρθρου 2, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/35.

93. Χάριν πληρότητας, θα προσθέσω ότι οι εκδοχές που, κατά την άποψή μου, δεν καλύπτονται από τον ορισμό της «επιχειρήσεως» κατά την έννοια της οδηγίας 2000/35 είναι οι περιπτώσεις προσώπων που εκτελούν μεμονωμένες πράξεις μιας δραστηριότητας που μπορεί να χαρακτηριστεί ως «οικονομική». Παρά την τρόπον τινά οικονομική τους φύση, οι πράξεις αυτές δεν μπορούν να θεωρηθούν ως μία διαρθρωμένη και συνεχής επιχειρηματική δραστηριότητα.

30 — Βλ., υπό την έννοια αυτή, αποφάσεις της 3ης Δεκεμβρίου 2015, Pfortenhilfe-Ungarn (C-301/14, EU:C:2015:793, σκέψη 24 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία), και της 5ης Δεκεμβρίου 2013, Vapenik (C-508/12, EU:C:2013:790, σκέψη 23 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

94. Εν προκειμένω, η εκμίσθωση βυτιοφόρου οχήματος μπορεί να θεωρηθεί μέρος της συνολικής και συνεχούς επιχειρηματικής δραστηριότητας του αναιρεσειόντος. Αντιθέτως, αυτό δεν ισχύει όσον αφορά την πώληση, για παράδειγμα, από τον αναιρεσειόντα γλυκών σε παιδιά κατά τη διάρκεια σχολικής εκδηλώσεως. Ομοίως, η παροχή βοήθειας από έναν επιχειρηματία στον γείτονά του για τη φροντίδα του κήπου του με αντάλλαγμα μια φιλική πρόσκληση από τον δεύτερο ασφαλώς δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι εμπίπτει στη διαρθρωμένη και συνεχή επιχειρηματική δραστηριότητα του πρώτου.

95. Με άλλα λόγια, τα πρόσωπα ασκούν διάφορες μορφές δραστηριοτήτων οικονομικής φύσεως, μόνον όμως ορισμένες από τις δραστηριότητες αυτές αποτελούν μέρος της διαρθρωμένης και συνεχούς επιχειρηματικής τους δραστηριότητας. Κατά την αξιολόγηση του αν η οικεία δραστηριότητα αποτελεί μέρος της διαρθρωμένης και συνεχούς επιχειρηματικής δραστηριότητας ενός προσώπου, το αιτούν δικαστήριο θα πρέπει να λάβει υπόψη όλα τα κρίσιμα αποδεικτικά στοιχεία που θα συνδράμουν στη διαμόρφωση της κρίσεώς του.

96. Η εφαρμογή αυτών των γενικών κατευθυντήριων γραμμών όσον αφορά τα πραγματικά περιστατικά της παρούσας υποθέσεως απόκειται στην κρίση του εθνικού δικαστηρίου. Πάντως, με βάση τα πραγματικά περιστατικά που εκτέθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου, κυρίως δε το γεγονός ότι η επίμαχη συναλλαγή μπορεί εύλογα να εκληφθεί ως μέρος της ευρύτερης, διαρθρωμένης και συνεχούς ανεξάρτητης οικονομικής δραστηριότητας που ασκεί ο αναιρεσειών για την οποία αυτός εξέδωσε τιμολόγιο, οδηγούμαι στο συμπέρασμα ότι θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι, κατά τη σύναψη της συμβάσεως μισθώσεως, ο αναιρεσειών ενήργησε ως «επιχείρηση» κατά την έννοια της οδηγίας 2000/35.

97. Υπό το πρίσμα των προεκτεθέντων, έχω την άποψη ότι ο αυτοτελής ορισμός της «επιχειρήσεως» στο άρθρο 2, σημείο 1, της οδηγίας 2000/35 περιλαμβάνει πρόσωπα που ασκούν μια διαρθρωμένη και συνεχή ανεξάρτητη οικονομική ή επαγγελματική δραστηριότητα. Το αν μια μεμονωμένη πράξη μιας τέτοιας δραστηριότητας, όπως για παράδειγμα η σύναψη μίας επιμέρους συμβάσεως, καλύπτεται από το συγκεκριμένο πεδίο του καθεστώτος που διέπει σε εθνικό επίπεδο τη χορήγηση άδειας ή την εγγραφή σε επαγγελματικό μητρώο δεν είναι αποφασιστικής σημασίας για τον σκοπό του ορισμού αυτού. Πάντως, το γεγονός ότι το πρόσωπο αυτό ενήργησε εντός του πεδίου της δραστηριότητας για την οποία του χορηγήθηκε άδεια ή εγγράφηκε σε μητρώο αποτελεί τεκμήριο υπέρ του ότι ενήργησε στο πλαίσιο της οικονομικής ή επαγγελματικής του δραστηριότητας. Η έκδοση τιμολογίου συνιστά ένα ακόμη στοιχείο που δείχνει ότι το πρόσωπο αυτό ενήργησε στο πλαίσιο μιας διαρθρωμένης και συνεχούς οικονομικής δραστηριότητας.

δ) Η νομική φύση της ενώσεως εθελοντών πυροσβεστών

98. Ως υστερόγραφο, επισημαίνω ότι το πρώτο και το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα εστιάζουν στον ορισμό της «επιχειρήσεως» κατά την έννοια της οδηγίας 2000/35 μόνον όσον αφορά τον αναιρεσειόντα. Πάντως, το αν η σχέση που απορρέει από τη σύμβαση μισθώσεως μπορεί να χαρακτηριστεί ως «εμπορική συναλλαγή» σύμφωνα με την εν λόγω οδηγία θα εξαρτηθεί τελικώς από το νομικό καθεστώς που διέπει το άλλο συμβαλλόμενο μέρος, και συγκεκριμένα την ένωση εθελοντών πυροσβεστών.

99. Όπως προανέφερα, «εμπορική συναλλαγή» είναι, σύμφωνα με την οδηγία 2000/35, μια συναλλαγή «μεταξύ επιχειρήσεων ή μεταξύ επιχειρήσεων και δημόσιων αρχών». Όσον αφορά τον ορισμό της έννοιας «δημόσια αρχή», η οδηγία 2000/35 ρητώς παραπέμπει στην «αναθέτουσα αρχή ή φορέα, όπως ορίζεται από τις οδηγίες για τις δημόσιες συμβάσεις».

100. Σύμφωνα με τις οδηγίες για τις δημόσιες συμβάσεις, στις οποίες γίνεται παραπομπή, ως «αναθέτουσα αρχή ή φορέας» νοούνται το κράτος, οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης, οι οργανισμοί δημοσίου δικαίου και οι ενώσεις που συγκροτούνται από έναν ή περισσότερους από τους προαναφερόμενους οργανισμούς δημοσίου δικαίου. Ως «οργανισμός δημοσίου δικαίου» νοείται δε, σύμφωνα με τις εφαρμοστέες οδηγίες, κάθε οργανισμός «που δημιουργείται για την ικανοποίηση συγκεκριμένων αναγκών γενικού συμφέροντος που δεν έχει βιομηχανικό ή εμπορικό χαρακτήρα και έχει νομική προσωπικότητα και χρηματοδοτείται κατά το μεγαλύτερο μέρος από το κράτος ή από τις αρχές τοπικής αυτοδιοίκησης ή άλλους οργανισμούς δημοσίου δικαίου, ή η διαχείρισή του υπόκειται σε έλεγχο ασκούμενο από τους οργανισμούς αυτούς, ή όταν περισσότερο από το ήμισυ των μελών του διοικητικού, του διευθυντικού ή του εποπτικού συμβουλίου του διορίζεται από το κράτος, τις περιφερειακές ή τις τοπικές αρχές ή από άλλους οργανισμούς δημοσίου δικαίου»³¹.

101. Υπό το πρίσμα των κριτηρίων αυτών, στο αιτούν δικαστήριο απόκειται να εξακριβώσει ποια ακριβώς ήταν η νομική φύση της ενώσεως εθελοντών πυροσβεστών σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο κατά το κρίσιμο χρονικό διάστημα, προκειμένου να κρίνει αν υπήρξε ή όχι «εμπορική συναλλαγή» κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/35.

V – Πρόταση

102. Υπό το πρίσμα των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στα ερωτήματα του Vrhovno sodišče Republike Slovenije (Ανώτατο Δικαστήριο της Δημοκρατίας της Σλοβενίας) ως εξής:

Επί των ερωτημάτων 1 και 2:

Το άρθρο 2, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/35/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Ιουνίου 2000, για την καταπολέμηση των καθυστερήσεων πληρωμών στις εμπορικές συναλλαγές, πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι δίνει αυτοτελή ορισμό της έννοιας της «επιχειρήσεως» ο οποίος περιλαμβάνει πρόσωπα που ασκούν κατά τρόπο διαρθρωμένο και συνεχή μια ανεξάρτητη οικονομική ή επαγγελματική δραστηριότητα. Το αν μια μεμονωμένη πράξη μιας τέτοιας δραστηριότητας, όπως για παράδειγμα η σύναψη μιας επιμέρους συμβάσεως, καλύπτεται από το συγκεκριμένο πεδίο του καθεστώτος που διέπει σε εθνικό επίπεδο τη χορήγηση άδειας ή την εγγραφή σε επαγγελματικό μητρώο δεν είναι αποφασιστικής σημασίας για τον σκοπό του αυτοτελούς αυτού ορισμού. Πάντως, το γεγονός ότι το πρόσωπο αυτό ενήργησε εντός του πεδίου της δραστηριότητας για την οποία του χορηγήθηκε άδεια ή εγγράφηκε σε επαγγελματικό μητρώο αποτελεί τεκμήριο υπέρ του ότι ενήργησε στο πλαίσιο της οικονομικής ή επαγγελματικής του δραστηριότητας. Η έκδοση τιμολογίου συνιστά ένα ακόμη στοιχείο που δείχνει ότι το πρόσωπο αυτό ενήργησε στο πλαίσιο διαρθρωμένης και συνεχούς οικονομικής δραστηριότητας.

31 — Άρθρο 1, στοιχείο β', της οδηγίας 92/50/EOK του Συμβουλίου, της 18ης Ιουνίου 1992, για τον συντονισμό των διαδικασιών συνάψεως δημόσιων συμβάσεων υπηρεσιών (ΕΕ 1992, L 209, σ. 1)· άρθρο 1, στοιχείο β', της οδηγίας 93/36/EOK του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 1993, περί συντονισμού των διαδικασιών για τη σύναψη συμβάσεων δημοσίων προμηθειών (ΕΕ 1993, L 199, σ. 1)· άρθρο 1, στοιχείο β', της οδηγίας 93/37/EOK του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 1993, περί συντονισμού των διαδικασιών για τη σύναψη συμβάσεων δημοσίων έργων (ΕΕ 1993, L 199, σ. 54)· άρθρο 1, σημείο 1, της οδηγίας 93/38/EOK του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 1993, περί συντονισμού των διαδικασιών συνάψεως συμβάσεων στους τομείς του ύδατος, της ενέργειας, των μεταφορών και των τηλεπικοινωνιών (ΕΕ 1993, L 199, σ. 84). Οι εν λόγω οδηγίες καταργήθηκαν με την οδηγία 2004/17/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 31ης Μαρτίου 2004, καθώς και με την οδηγία 2004/18/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 31ης Μαρτίου 2004, περί συντονισμού των διαδικασιών συνάψεως δημόσιων συμβάσεων έργων, προμηθειών και υπηρεσιών (ΕΕ 2004, L 134, σ. 114). Βλ. άρθρο 2, σημείο 1, στοιχείο α' και άρθρο 1, παράγραφος 9, αντιστοίχως, των εν λόγω οδηγιών. Οι ανωτέρω οδηγίες καταργήθηκαν στη συνέχεια με την οδηγία 2014/24/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Φεβρουαρίου 2014, σχετικά με τις δημόσιες προμήθειες και την κατάργηση της οδηγίας 2004/18/EK (ΕΕ 2014, L 94, σ. 65), καθώς και με την οδηγία 2014/25/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Φεβρουαρίου 2014, σχετικά με τις προμήθειες φορέων που δραστηριοποιούνται στους τομείς του ύδατος, της ενέργειας, των μεταφορών και των ταχυδρομικών υπηρεσιών και την κατάργηση της οδηγίας 2004/17/EK (ΕΕ 2014, L 94, σ. 243).

Επί του ερωτήματος 3:

Η οδηγία 2000/35 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι δεν αντιτίθεται σε κανόνα του εθνικού δικαίου ο οποίος περιορίζει το ανώτατο ποσό των οφειλομένων τόκων υπερημερίας στο ύψος του κεφαλαίου.